

«We have found so little because there was very little to find»:

**Στιγμιότυπα προϊστορικής αρχαιολογίας στην Ελλάδα
των αρχών του 20^{ου} αιώνα.**

Κοσμάς Τουλούμης

Το ανασκαφικό έργο που βρίσκεται σε πρόοδο τώρα στην Ελλάδα είναι πολύ σπουδαίο. Τα ευρήματα των τελευταίων χρόνων έχουν αναγάγει την αρχαιολογία στο επίπεδο μιας σπουδαίας επιστήμης, που περιποιεί τιμή στην ανθρωπότητα. Αυτό το έργο δεν έχει γίνει μόνο από εμάς τους Έλληνες, αλλά σε συνεργασία με άλλα έθνη, με τη Γαλλία, με τη Γερμανία, με την Αγγλία, με την Αμερική, με την Αυστρία. Καθένα από αυτά τα έθνη έχει ιδρύσει σε ανταπόδοση μια αρχαιολογική σχολή στην Αθήνα και έφτιαξε το σπίτι του ανάμεσά μας.

Π. Καββαδίας, 1904¹.

Το 1904 ο Παναγιώτης Καββαδίας εκφωνεί μπροστά στα μέλη του Ανθρωπολογικού Τμήματος της British Association μια σύντομη ανακοίνωση για την ανθρωπολογία και την προϊστορική αρχαιολογία στην Ελλάδα. Πρόκειται για τον αρχαιολόγο που, ήδη από τα τέλη του 19^ο αιώνα, κατέχει ισχυρό κοινωνικό επιστημονικό κεφάλαιο², συγκεντρώνοντας πολλά αξιώματα και, συνακόλουθα, επιστημονική δύναμη στο πρόσωπό του. Εκείνη την περίοδο, άλλωστε, ήταν ταυτόχρονα τακτικός καθηγητής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και γενικός γραμματέας της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Σύμφωνα, όμως, με τους επικριτές του, ήταν, επίσης, ένας «αυταρχικός και τυραννικός»³ γενικός έφορος των Αρχαιοτήτων.

Η γραπτή εκδοχή της παραπάνω ανακοίνωσης του Π. Καββαδία, που ήταν πολύ σημαντική, προφανώς, στο πλαίσιο της κατάκτησης και μέρους του ειδικού επιστημονικού κεφαλαίου⁴, της αναγνώρισης, δηλαδή, από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα, δημοσιεύεται την ίδια χρονιά ως σύντομο άρθρο στο περιοδικό *Man* του

¹ Kabbadias 1904, 177 (η μετάφραση δική μου).

² Βλ. Bourdieu 2005. Σύμφωνα με τον Pierre Bourdieu υπάρχουν δυο είδη «επιστημονικού κεφαλαίου», ένα κοινωνικό που συνδέεται με την κατοχή υψηλών και θεσμικών επιστημονικών θέσεων και ένα ειδικό που βασίζεται στην αναγνώριση από την οικεία επιστημονική κοινότητα.

³ Η αναφορά υπάρχει στη βιογραφία του στην επίσημη ιστοσελίδα της Αρχαιολογικής Εταιρείας, βλ. <http://archetai.gr/userfiles/File/person/kabbadias.pdf>

⁴ Βλ. υποσημείωση 2.

Βασιλικού Ανθρωπολογικού Ινστιτούτου της Βρετανίας και της Ιρλανδίας με τίτλο *Prehistoric Archaeology in Greece*⁵ («Προϊστορική Αρχαιολογία στην Ελλάδα»).

Παρατηρώντας την εισήγηση του Καββαδία διαπιστώνουμε ότι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το ανασκαφικό έργο της εποχής θεωρείται πολύ σημαντικό γιατί έχει μετατρέψει την αρχαιολογία σε επιστήμη με αξιοσημείωτη προστιθέμενη αξία για το κύρος της Ελλάδας, καθώς έχει γίνει και με τη συνεργασία των «μεγάλων κρατών της εποχής». Τα υπόρρητα νοήματα των «τοπικών» δομών πλαισίου συναιρούνται με το «οικουμενικό» πλαίσιο παραγωγής του αρχαιολογικού «λόγου» (discourse) της περιόδου⁶ και η αρχαιολογία συνιστά έτσι ένα ακόμα διαβατήριο για να προσεγγίσει η «μικρή» και σχετικά νέα χώρα τις «μεγάλες» ευρωπαϊκές, να συνεργαστεί μαζί τους και να γίνει δέκτης της αποδοχής τους και της περαιτέρω αναγνώρισης της πολιτισμικής της προσφοράς. Η επένδυση στην αρχαιολογία γίνεται, άλλωστε, εμφανής και από την έκρηξη στη δημιουργία αρχαιολογικών μουσείων στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα. 16 μουσεία παρατηρείται ότι δημιουργήθηκαν ανά την τότε χώρα από το 1900 μέχρι το 1909 με πρωτοβουλία, κυρίως, της Αρχαιολογικής Εταιρείας των Αθηνών⁷

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, άλλωστε, τα απόνερα του προηγούμενου είναι εμφανή στην ελληνική πραγματικότητα που αφορά ένα μικρό κράτος με σύνορα ως την Άρτα και την Ελασσόνα και χωρίς τη Μακεδονία, την Κρήτη, τα Δωδεκάνησα και τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Οι συνέπειες της ήττας στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 παραμένουν ενεργές. Τα αποτελέσματα στην οικονομία του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου δεν έχουν ακόμα φανεί. Επιτείνεται έτσι η εθνική απογοήτευση και δυσαρέσκεια. Οι επεμβάσεις των ανακτόρων στο στρατό και στην πολιτική ζωή, τα οποία μαζί με το αγροτικό πρόβλημα της, προσαρτηθείσας στο ελληνικό κράτος το 1881, Θεσσαλίας, συμπλέκονται με προβλήματα που είτε αναζωπυρώνονται, όπως το Κρητικό και το Μακεδονικό, είτε αποκτούν νέα μορφή, όπως το γλωσσικό ή το ζήτημα της συμπόρευσης του ελληνικού κράτους με την Ανατολή ή με τη Δύση. Ελληνοκεντρισμός και ευρωπαϊσμός συγκρούονται σε πολλά επίπεδα. Η αποκρυστάλλωση, παράλληλα, των σοσιαλιστικών ιδεών δημιουργεί ένα νέο πλαίσιο ιδεολογικής, κοινωνικής και πολιτικής δράσης.

⁵ Kabbadias 1904, 178.

⁶ Για το «τοπικό» και το «οικουμενικό» πλαίσιο και πώς αυτά δομούν την παραγωγή του «συνεχούς λόγου» (discourse) βλ. Dijk van 2001: 354

⁷ Gazi 2008: 67.

Το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί και η πρώτη πρωθυπουργοποίηση του Ελευθέριου Βενιζέλου στα 1910 αποτελούν απαντήσεις σε πολιτικό επίπεδο που θα δρομολογήσουν, κατά την επόμενη δεκαετία, τις εξελίξεις και στο κοινωνικοοικονομικό με την προώθηση των φιλοδοξιών μιας πρωτόλειας ελληνικής αστικής τάξης και μιας στα σπάργανα εργατικής. Η ολοένα και μεγαλύτερη φθορά της οθωμανικής αυτοκρατορίας και το κίνημα των Νεοτούρκων, το 1908, προσδίδουν νέες διαστάσεις και στην πάντα ενεργή Μεγάλη Ιδέα, η οποία κορυφώνεται, ως γνωστόν, με τη διεκδίκηση της Μακεδονίας και με τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-13, αλλά και με την περιπετειώδη, αλλά «θριαμβευτική» συμμετοχή της Ελλάδας στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο από το 1917⁸.

Στη διεθνή σκηνή ο θάνατος της βασίλισσας της Αγγλίας Βικτωρίας το 1901 βάζει τέλος σε μια ολόκληρη εποχή που χαρακτηρίστηκε από το όνομά της. Η εξέγερση των Μπόερς στη Νότια Αφρική εναντίον των Ολλανδών αμφισβητεί σημαντικά και για πρώτη φορά τις αποικιοκρατικές αντιλήψεις. Στη Ρωσία οι πρώτες εξεγέρσεις εναντίον της δυναστείας των Ρομανόφ το 1905, προαναγγέλλουν την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917. Η ίδρυση της Αντάντ από τις Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία το 1907 αλλάζει τους διεθνείς σχηματισμούς και η αντιπαλότητα με τη Γερμανία καθιστά την παγκόσμια σύγκρουση αναμενόμενη και αναπόφευκτη. Η μετανάστευση προς τις ΗΠΑ, εντείνεται. Ένα χρόνο πριν, το 1901, ο Χένρι Φόρντ είχε βάλει τα θεμέλια της αυτοκινητοβιομηχανίας του, ενώ έξι χρόνια αργότερα θα κυκλοφορήσει για πρώτη φορά ένα αυτοκίνητο για τις πλατιές μάζες. Το περίφημο μοντέλο T θα πραγματώσει τα καταναλωτικά όνειρα πολλών μικρομεσαίων αμερικανών και αμερικανίδων, τρέφοντας αξιοσημείωτα καπιταλιστικά όνειρα

Στο πνευματικό πεδίο, στο μεταίχμιο, ακριβώς, του αιώνα ο Φρόιντ, ο οποίος έχει σε περίοπτη θέση την αρχαιολογία και διατηρεί, μάλιστα, μια συλλογή μυκηναϊκών και κυπριακών ευρημάτων⁹, δημοσιεύει το βιβλίο του *Η ερμηνεία των Ονείρων (Die Traumdeutung)*. Ο Μάξ Πλάνκ διατυπώνει τη θεωρία των κβάντα, ενώ το ζεύγος Κιουρί παίρνει το βραβείο Νόμπελ Φυσικής για την εργασία του σχετικά με τη ραδιενέργεια. Οι φωβιστές και ο φουτουρισμός στο τέλος της δεκαετίας του 1900, μαζί με όλες τις άλλες πρωτοπορίες (αβάν – γκάρντ, avant – gardes) προσπαθούν να υπονομεύσουν τα θεμέλια της καθεστηκυίας τέχνης, παράλληλα με την εμφάνιση του Πάμπλο Πικάσο και των *Δεσποινίδων της Αβινιόν*. Παρόλα αυτά όπως σημειώνει και ο Ε. Χόμπσμπαμ, στο βιβλίο του για τον 20^ο αιώνα με τον εύγλωττο τίτλο *Η εποχή*

⁸ Για την περίοδο αυτή βλ. Παναγιωτόπουλος 2003, Χατζηιωσήφ 1999.

⁹ Βλ. D' Agata 1994.

των *Άκρων*: ο σύντομος 20^{ος} αιώνας, στις αρχές αυτού του αιώνα κυριαρχεί ο ευρωπαϊοκεντρισμός και η εθνική ιδεολογία των εδαφικών κρατών, που συνοδεύονται από «εθνικές» πολιτικές και «εθνικές» οικονομίες, οι οποίες στηρίζονται και από την παραδοσιακότητα στις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Οι τελευταίοι σε αυτό το πλαίσιο δίνουν ιδιαίτερη σημασία στη σύνδεσή τους με τις προηγούμενες γενεές και το παρελθόν¹⁰.

Στην αρχαιολογία η «αυτοκρατορική σύνθεση» του τέλους του 19^{ου} αιώνα, όπως την όρισε ο B. Trigger, παραμένει. Εμπλουτίζεται, όμως, όλο και περισσότερο από την αποκρυστάλλωση προσεγγίσεων που στοιχειοθετούν την πολιτιστική – ιστορική προσέγγιση στην ιστορία της αρχαιολογικής σκέψης, όπως συμβαίνει με τον ντιφουζιονισμό και την έννοια του «πολιτισμού». Σύμφωνα με αυτήν την άποψη ένας «πολιτισμός» αναγνωρίζεται αρχαιολογικά στα υλικά κατάλοιπά του και διαδίδεται είτε στην ολότητά του, είτε με μεμονωμένα χαρακτηριστικά του, από κάποιο προνομιούχο κέντρο προς την περιφέρειά του. Το τρίπτυχο εξέλιξη, «πολιτισμός», διάχυση του πολιτισμού κυριαρχεί στην αρχαιολογική ερμηνεία. Οι αρχαιολογικοί «πολιτισμοί» αναζητούνται πίσω από τα ευρήματα και οι μετακινήσεις τους αποτελούν τις αγαπημένες «ασκήσεις επί χάρτου» των αρχαιολόγων. Οι ακραίες εκφάνσεις των προσεγγίσεων αυτών θα οδηγήσουν το 1911 σε φυλετικές θεωρίες, οι οποίες αξιοποιήθηκαν αργότερα από το ναζιστικό καθεστώς, όπως αυτή του Gustav Kossina για την πρωτοκαθεδρία και την ανωτερότητα της γερμανικής φυλής¹¹.

Η εικόνα που έχουν για τους αρχαιολόγους οι πρωτοποριακοί νεωτεριστές συγγραφείς και καλλιτέχνες, από το 19^ο αιώνα ήδη, είναι χαρακτηριστική της δύναμης που ασκεί το παρελθόν και η μελέτη του, και της συνακόλουθης απέχθειας ορισμένων νεωτεριστών, αφού η προσκόλληση σ' αυτό θεωρείται ως ο κύριος αντίπαλος για τη φυγή προς ένα διαφορετικό μέλλον στις αρχές του νέου αιώνα:

Από τον Γκουστάβ Φλωμπέρ μέχρι τους αβανγκαρντιστές και ύστερα, ο αρχαιολόγος, ερασιτέχνης ή επαγγελματίας, απορρίπτεται, συνήθως, σαν ένας αδιάλλακτος, μη κριτικός λάτρης του παρελθόντος, και σαν αντίπαλος του νέου, του απροσδόκητου και του άγνωστου... Το Μανιφέστο του Φουντουρισμού το 1909, ομοίως, εξακοντίζει την εμπρηστική έκκλησή του για μια λατρεία του μέλλοντος ενάντια στο «δυσώδη καρκίνο των καθηγητών, των αρχαιολόγων, των ξεναγών και των εμπόρων αντικών»...Ο στόχος της αβάντ-γκάρντ είναι διπλός: η ερασιτεχνική αρχαιολογία του δέκατου ένατου αιώνα από τη μια μεριά όπως καθοδηγείται από την κουλτούρα της

¹⁰ Hobsbawm 1999, 30-32.

¹¹ Βλ. Trigger 1989, 163-167.

ειδημοσύνης και της συλλογής, οι οποίες συνδέονται με την κρατική εξουσία, τις εσωτερικές υποθέσεις της αστικής τάξης, και το μουσείο σαν λειψανοθήκη και μια νεοεμφανιζόμενη επαγγελματική ή «επιστημονική» αρχαιολογία από την άλλη μεριά καθοδηγούμενη από την έρευνα πεδίου και υποστηριζόμενη από ακαδημίες και πανεπιστήμια. Αμφότερες κατέρρευσαν σ' έναν ενιαίο μονολιθικό αρχαιοδιφισμό η βαθύτερη λογική του οποίου κρίνεται ύπουλη καθώς εγκλωβίζει το παρελθόν στο επίκεντρο ενός συντηρητικού, βασισμένου στη συνέχεια οράματος για το μέλλον.¹²

. Ο Π. Καββαδίας, λοιπόν, διαπιστώνει, στα 1904, στην παρουσίασή του προς μια από αυτές τις διεθνείς ακαδημίες που υποστηρίζουν την αρχαιολογική έρευνα και αποτελείται από τους Βρετανούς ομοτέχνους του, την έλλειψη προϊστορικών ευρημάτων στην Ελλάδα σε σχέση με την πλούσια σοδειά των αντίστοιχων αρχαιολογικών ευρημάτων της κλασικής Ελλάδας: “...we have found...few objects belonging to the Stone Age, few stone implements, no megalithic monuments, no pile-dwellings” («...έχουμε βρει...λίγα αντικείμενα της Εποχής του Λίθου, λίγα λίθινα εργαλεία, κανένα μεγαλιθικό μνημείο, κανένα πασσαλόπηκτο οίκημα») σημειώνει με έμφαση, αναζητώντας τα παράλληλα των προϊστορικών ευρημάτων της Ευρώπης και όχι της Ανατολής και στον ελληνικό χώρο.

Αναρωτιέται, κατόπιν, αν η συγκεκριμένη έλλειψη αποτελεί ερευνητικό λάθος ή αντικατοπτρίζει τη μεροληπτική προσοχή της έρευνας προς την κλασική αρχαιότητα. Η απάντηση ξαφνιάζει με τη βεβαιότητά της: “No. We have found so little because there was very little to find” («Όχι. Έχουμε βρει τόσο λίγα γιατί υπήρχαν τόσο λίγα για να βρεθούν»). Η αιτία κατά τη γνώμη του; Οι μεταγενέστεροι μυκηναϊκοί οικισμοί κατέστρεψαν τους προϊστορικούς προγενέστερους ή απλώς δεν υπήρχαν ανάλογοι οικισμοί. Ο Π. Καββαδίας είχε, προφανώς, κατά νου την έρευνα των λιμναίων οικισμών στην Ευρώπη που καθόριζε την προϊστορική αρχαιολογία του 19ου αι.¹³, και σημείωνε με αυτόν τον τρόπο την έλλειψη ανάλογων πασσαλόπηκτων οικισμών σε ελληνικό έδαφος, θεωρώντας έτσι πως δεν υπάρχει αξιόλογη προμυκηναϊκή κατοίκηση στον ελληνικό χώρο. Ποτέ άλλοτε, βέβαια, το μέλλον δεν διέψευσε τόσο πανηγυρικά έναν αρχαιολόγο όχι όσον αφορά την ερμηνεία των δεδομένων, αλλά την ίδια την ύπαρξή τους. Ίσως, βέβαια, γιατί ποτέ άλλοτε ένας αρχαιολόγος δεν ήταν τόσο σίγουρος.

Είναι χαρακτηριστικό, πάντως, ότι στο ίδιο άρθρο αφού ο συγγραφέας διατυπώσει την παραπάνω άποψη, αναφέρεται στον εντοπισμό τριών «οχυρωμένων»

¹² Schnapp, Shanks & Tiewes 2004: 3 και 4, η μετάφραση δική μου.

¹³ Βλ. Τουλούμης 2012

νεολιθικών οικισμών - με βάση τις γνωστές έρευνες του Χ. Τσουντα, προφανώς, στον οποίο όμως διόλου δεν αναφέρεται ονομαστικά - τριών “*small fortified towns, surrounded by double walls*”(μικρών οχυρωμένων πόλεων που περιβάλλονται από διπλούς τοίχους», στη Θεσσαλία, σε μια περιοχή όπου ο μυκηναϊκός πολιτισμός είχε διαδοθεί λιγότερο (“*Mycenaean civilization was less widespread*”). Πρόκειται για τα παλαιότερα ευρήματα στην Ευρωπαϊκή και Ασιατική Ελλάδα, όπως τονίζει, τα οποία, σύμφωνα πάντοτε με τον ίδιο, αποτελούν αποδείξεις, σύμφωνα και με τις ερμηνείες της εποχής, για την ύπαρξη κάποιων ανθρώπων που μετακινήθηκαν από το βορρά προς το νότο.

Ο Π. Καββαδίας παραθέτει, επίσης, στο ίδιο άρθρο την εύρεση εργαλείων της Χαλκοκρατίας από τον ίδιο κατά την ανασκαφή της Ακρόπολης των Αθηνών και την πεποίθησή του ότι στο αρκαδικό όρος Λύκαιο όπου ανέσκαπτε το βωμό του Δία υπήρχε οικισμός της Εποχής του Λίθου. Μνεία γίνεται και στις παλαιοντολογικές έρευνες της εποχής στο Πικέρμι της Αττικής όπου εντοπίστηκαν κατάλοιπα προϊστορικής πανίδας, στη Μεγαλόπολη και στη Σάμο, ενώ ολοκληρώνει, μπροστά στο βρετανικό κοινό, άλλωστε, με ειδική σύντομη αναφορά για τη σημασία των σύγχρονών του ανασκαφών του Α. Έβανς στην Κνωσό. Η Κρήτη δεν ανήκε, βέβαια, ακόμα στον εθνικό κορμό αλλά αντιπροσώπευε πάντα το προϊστορικό Αιγαίο.

Στο τέλος της σύντομης επισκόπησης του ο Π. Καββαδίας δηλώνει ότι λεπτομέρειες όλων αυτών των ερευνών θα δοθούν σε ένα επικείμενο συνέδριο όπου οι Έλληνες περιμένουν να υποδεχθούν με χαρά και υπερηφάνεια τους Άγγλους συναδέλφους τους. Πράγματι την άνοιξη του 1905, την περίοδο του Πάσχα (τέλη Μαρτίου ως τις αρχές Απριλίου με το παλαιό ημερολόγιο), πραγματοποιείται στην Αθήνα το *Πρώτο Διεθνές Αρχαιολογικό Συνέδριο* το οποίο επιδίωκαν η Αρχαιολογική Υπηρεσία σε συνεργασία με τις Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές.

Μια επιτροπή που ορίστηκε το 1901 με πρόεδρο τον Διάδοχο Κωνσταντίνο, πρόεδρο και της Αρχαιολογικής Εταιρείας και με μέλη τους Διευθυντές των Ξένων Σχολών, τον Γενικό Έφορο Αρχαιοτήτων Π. Καββαδία, τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Σπυρίδωνα Λάμπρο, τον Αντιπρόεδρο της Αρχαιολογικής Εταιρείας και το Δήμαρχο Αθηναίων οργάνωσε τη σύγκλησή του. Το συνέδριο διήρκεσε 13 ημέρες και συμμετείχαν εκπρόσωποι από 19 χώρες. Παρουσιάστηκαν 120 εισηγήσεις σε όλες τις επικρατούσες διεθνείς γλώσσες και στα ελληνικά σε επτά θεματικές ενότητες μεταξύ των οποίων η δεύτερη με τίτλο «*Προϊστορική Αρχαιολογία και*

Αρχαιολογία της Ανατολής» είναι χαρακτηριστική της αντίληψης για τον άμεσο συσχετισμό των δυο πεδίων έρευνας.

Η έναρξη του συνεδρίου γίνεται πανηγυρικά και συμβολικά στην Ακρόπολη¹⁴, «εν τω οπισθοδόμω και επί του εκατομπέδου» του Παρθενώνα, όπου «εις λίθος των ερειπίων (του οπισθοδόμου) μετά κίονος απετέλουν το βήμα» και παίρνει διαστάσεις όχι μόνο επιστημονικού, αλλά και κοσμικού γεγονότος, αφού «πολύ προ της ωρισμένης ώρας η λεωφόρος της Ακροπόλεως έβριθεν αμαζών εφ' ων επέβαινον οι αφικόμενοι ξένοι αρχαιολόγοι και οι εκ των ημετέρων κεκλημένοι...Προ των πυλών της Ακροπόλεως πολύ πλήθος είχε καταλάβει θέσιν θεώμενον τους προσερχομένους». Στην εφημερίδα της εποχής *Σκριπ*, παρότι η ευφορία είναι διάχυτη, επισημαίνονται και τα προβλήματα της σύγχρονης Αθήνας τα οποία αποτελούν μελανό σημείο στην όλη γιορτή: η σκόνη και η ταχύτητα των αμαξάδων αμαυρώνουν την εκδήλωση.

Ο Διάδοχος Κων/νος στον εναρκτήριό του λόγο και στην υποδοχή των συνέδρων νοσηματοδοτεί τη συνάντηση περιγράφοντας την πολιτικοϊδεολογική πλευρά του «συνεχούς λόγου» που διείπε τις αρχαιολογικές σπουδές και την αντιμετώπιση του παρελθόντος.

Πρόκειται, λοιπόν, για μια συγκέντρωση σε ένα μνημείο το οποίο ξαναπαραδόθηκε στον πολιτισμό μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους. Τα στοιχεία τελετουργικής ιερότητας και θαυμασμού για το αρχαίο ελληνικό κλέος είναι πανταχού παρόντα: «η σεμνή υμών συνέλευσις σήμερον είνε σύνοδος ιεροφαντών, φερόντων από των περάτων του κόσμου τον φόρον του θαυμασμού προς την δόξαν και το κάλλος της αρχαίας Ελλάδος», η οποία Ελλάδα είναι η χώρα «των μεγάλων αναμνήσεων ευκλεούς παρελθόντος» και αυτή, επίσης που έφερε εις πέρας το ευρωπαϊκό της καθήκον να διασώσει την αρχαία κληρονομιά και να αναδείξει την επιστήμη της αρχαιολογίας: «...δια παντός τρόπου ηγωνίσθημεν ν' αναδείξωμεν την Πατρίδα ημών, κατ' εξοχήν χώραν της αρχαιολογίας» αφού αποτελεί τον θεματοφύλακα του κοινού παρελθόντος του «πεφωτισμένου κόσμου». Το κοινό αυτό παρελθόν, άλλωστε, οδηγεί στην ένταξη της Ελλάδας στον κόσμο αυτό και στη συνεργασία μαζί του: «...συνησθάνθημεν ότι τα προγονικά ημών κειμήλια είνε θησαυρός κοινός εις τον πεφωτισμένον κόσμον και δια τούτο παρέσχομεν μετά της μεγίστης ελευθεριότητος την άδειαν ημών και την συνδρομήν εις πάντα τα έθνη όπως

¹⁴ Πληροφορίες και μια αποτίμηση για τη σημασία του συνεδρίου υπάρχουν στο σύντομο άρθρο της Α. Αλεξανδρή (2008, 47-49)

συνεργασθώσιν επί του ελληνικού εδάφους μετά των Ελλήνων εν τω ευγενεί υπέρ της επιστήμης αγώνι»¹⁵.

Ο Υπουργός της Παιδείας της κυβέρνησης Θ. Δηλιγιάννη, Κων/νος Καραπάνος, νομικός, με αρχαιολογική δραστηριότητα στα νιάτα του, αφού πραγματοποίησε ανασκαφές στη Δωδώνη υπό την αιγίδα της Αρχαιολογικής Εταιρείας από το 1875 – 1877, είναι πιο αποκαλυπτικός για τη θέση της αρχαιολογίας στην πολιτική του νέου, σχετικά, κράτους. Στην προσφώνησή του, αφού κάνει μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία της αρχαιολογίας θεωρεί το Α' Διεθνές Συνέδριο των Αθηνών ως απαρχή μιας νέας περιόδου στην αρχαιολογική επιστήμη καθώς μέσω των διεθνών συνεδρίων και των διαρκώς αυξανόμενων ανασκαφών *«αι σχετικά προς την επιστήμην ταύτην μελέται θα λάβωσι παγκόσμιαν επέκτασιν»*. Στη συνέχεια του λόγου του καταθέτει συμπυκνωμένα τις προσδοκίες του, καθώς και τις κυρίαρχες αντιλήψεις της ελληνικής πολιτείας και του μορφωμένου τμήματος των Ελλήνων: *«Η Ελλάς ήτις μετά τους αιώνας της ερημώσεως ηδυνήθη εν μέρει μόνον να ανασυσταθῇ ως ελεύθερον ἔθνος αισθάνεται ἤδη ὅλο το βάρος της ευθύνης ἣν ἐπιβάλλει εἰς αὐτήν το παρελθόν της καὶ τα μνημεῖα της ἀρχαιότητος, εἰς των ὁποίων τὴν φρούρησιν ἐτάχθη. Θα εἴνε ευτυχῆς οὐδὲν ὅσον νὰ συντείνῃ ἑστῶ καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν το συγχρόνου πολιτισμοῦ τοῦ ὁποῖου αἱ βάσεις ἐτέθησαν ὑπὸ των ἔργων το ἀρχαίου πολιτισμοῦ της»*.

Ο πόθος της εδαφικής ολοκλήρωσης του εθνικού κράτους και η Μεγάλη Ιδέα, η σύνδεση των νεοελλήνων με το αρχαίο παρελθόν, η πεποίθηση ότι αυτοί αποτελούν θεματοφύλακές του και ότι οι βάσεις του πολιτισμού, τέλος, συνεπώς και των *«πεπολιτισμένων»* εθνών, βρίσκονται σ' αυτό το αρχαιοελληνικό παρελθόν, κυριαρχούν στο λόγο του Υπουργού και υπενθυμίζουν στους Ευρωπαίους προσκεκλημένους τον άρρηκτο σύνδεσμό τους με τους αρχαίους και μέσω αυτών και με τους σύγχρονους Έλληνες.

Οι συμμετέχοντες στο β' τμήμα του συνεδρίου¹⁶ κατά την πρώτη ημέρα είναι σημαντικές προσωπικότητες της προϊστορικής αρχαιολογίας της εποχής. Ο *«μέγας Σουηδός αρχαιολόγος»* Όσκαρ Μοντέλιους *«ωμίλησε γερμανιστί περί της μυκηναϊκής εποχής»*, μια περίοδος που δεν συμπεριλαμβανόταν, συνήθως, στις αρχαιολογικές του δραστηριότητες. *«Φρονεί»*, λοιπόν - πιστός στις ιδέες του περί της διάχυσης του

¹⁵ Όλες οι πληροφορίες προέρχονται από τον ημερήσιο τύπο της εποχής και συγκεκριμένα από την Εφ. Εμπρός, φύλλο 26/03/1905, σελ. 2. και την εφ. Σκριπ, φύλλο 26/03/1905, σς. 2 και 3.

¹⁶ Οι αναφορές προέρχονται από τη δημοσιογραφική κάλυψη του συνεδρίου στην εφημερίδα Εμπρός φ. 28/03/1905

πολιτισμού από την Ανατολή και στην πεποίθησή του ότι οι πολιτισμικές καινοτομίες συμβαίνουν πρώτα σε μια κεντρική συγκεκριμένη περιοχή, σε πυρηνικές ζώνες¹⁷ από όπου και διαδίδονται - ύστερα, μάλιστα, και από τις ανασκαφές του Σλήμαν και του Έβανς, «ότι ο αρχαιότατος πολιτισμός...εν Κρήτη...όστις συνδέει την Ασίαν με την Ευρώπην δεν έχει την κοιτίδα αυτού εν ταις νήσοις», «τα εν τοις Πελοποννησιακοίς Μυκηναϊκοίς ανακτόροις ευρήματα» είναι «αντανάκλασις» της τέχνης των Κρητικών και ότι ο μυκηναϊκός πολιτισμός «ανήκει εις άλλον λαόν πλὴν των Πελασγών».

Ο Α. Έβανς, «ο περιφανής της Κνωσσού ανασκαφεύς» έδωσε μια πρόωπη γέυση της γνωστής μινωικής του χρονολόγησης σε τρεις περιόδους με τριμερείς υποδιαίρεσεις η καθεμία, και διατύπωσε την άποψη ότι η τελευταία περίοδος ξεκινά το 1500 π.Χ. με την καταστροφή του ανακτόρου της Κνωσού. Τρίτος ομιλητής ο Γερμανός Β. Ντέρπφελντ «παρέβαλε τα Κρητικά ανάκτορα προς τα Μυκηναϊκά και Ομηρικά», θεώρησε, στο πλαίσιο της ιστορικής πρόσληψης του Ομήρου, ότι το ανάκτορο του Οδυσσέα είναι όμοιο με αυτό της Τίρυνθας και διατύπωσε την άποψη ότι στους Κάρες ανήκουν τα πρώτα μυκηναϊκά ερείπια, τον πολιτισμό των οποίων κατέστρεψαν οι Αχαιοί, ενώ τον πολιτισμό των Αχαιών κατέστρεψαν οι Δωριείς.

Τις επόμενες ημέρες μίλησαν μεταξύ άλλων «οι κ.κ. Μοντέλιους περί της προμυκηναϊκής τέχνης, ο κ. Τσουντας περί των τύμβων της Θεσσαλίας, ο κ. Στάης περί παρατηρήσεων επί νεκρικών στολισμάτων ευρεθέντων εις μνημεία της Ακροπόλεως των Μυκηνών... και Κλών Στέφανος περί προμυκηναϊκών μνημείων της Νάξου». Ο Χ. Τσουντας κατέταξε τους Θεσσαλικούς τύμβους σε τρεις κατηγορίες: «1. Τάφους και κυρίως επιτύμβια μνημεία, 2. Εις συνοικισμούς και 3. Εις τεχνητούς γηλόφους προς ανίδρυσιν ακροπόλεων ή σκοπιών». Ο Β. Στάης ανέπτυξε τη θεωρία του, η οποία τελικά δεν έγινε μακροπρόθεσμα αποδεκτή, ότι τα χρυσά κοσμήματα των μυκηναϊκών τάφων προέρχονται από τη διακόσμηση ξύλινων φερέτρων και ότι οι χρυσές προσωπίδες προσαρμόζονταν σε αυτά στα πρότυπα των αιγυπτιακών. Ο Γ. Σωτηριάδης παρουσίασε τα ευρήματα στη Χαιρώνεια και στο Δραχμάνι της Βοιωτίας όπου εντόπισε συνέχεια από τα νεολιθικά μέχρι τα μυκηναϊκά χρόνια.

Όπως γίνεται φανερό οι ανακοινώσεις κινούνται στο επίπεδο των αναζητήσεων του 19^{ου}, του προηγούμενου αιώνα δηλαδή και στην ιστορική – πολιτισμική προσέγγιση του παρελθόντος¹⁸. Θίγονται χρονολογικά και τυπολογικά προβλήματα, ενώ αναζητώνται πίσω από τα ευρήματα οι λαοί που τα δημιούργησαν. Η μόνη θεωρία που διατυπώνεται ξεκάθαρα είναι αυτή για την πολιτισμική διάχυση,

¹⁷ Για τις απόψεις του Ο. Μοντέλιους περί διάχυσης βλ. Trigger 2005: 162-166.

¹⁸ Για την «πολιτισμική-ιστορική προσέγγιση» βλ. Κωτσάκης 1986, Trigger 2005: 153-212.

ενώ τα ευρήματα της Κρήτης μπαίνουν ολοένα και περισσότερο στη συζήτηση στο πλαίσιο των αντιλήψεων της εποχής για την καταγωγή του ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Η προϊστορική αρχαιολογία στις αρχές του αιώνα δε φαίνεται πάντως να καθορίζεται από τις απόψεις του Π. Καββαδία ούτε από τη θέση της στο συνέδριο των Αθηνών. Οι ανασκαφές του Α. Έβανς στην Κνωσό και του Χ. Τσουντα στη νεολιθική Θεσσαλία θα δώσουν το κύριο στίγμα της, ενώ πραγματοποιούνται και άλλες σημαντικές προϊστορικές έρευνες (βλ. Πίνακα). Την ίδια χρονιά με τη διάλεξη του Π. Καββαδία, ο Έφορος Αρχαιοτήτων Σ. Ξανθουδίδης θα γνωρίσει στο ελληνόφωνο κοινό τα νέα συμπεράσματα από τις Κρητικές ανασκαφές¹⁹. Είναι, όμως, αλήθεια ότι οι έρευνες αυτές «εξαργυρώνονται» επιστημονικά, αλλά και πολιτισμικά, μακροπρόθεσμα όταν εμφανίζεται η τελική δημοσίευση της Κνωσού μετά το 1920 και όταν συνεχίζονται οι προϊστορικές ανασκαφές στη Θεσσαλία από τη δεκαετία του 1950 και μετά. Η παρατήρηση ότι ο ελληνικός 19^{ος} αιώνας είναι ιδιαίτερα μακρύς για την ελληνική αρχαιολογία και περιλαμβάνει και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα²⁰ είναι βαρύνουσας σημασίας και για την εξέλιξη της προϊστορικής έρευνας στην Ελλάδα.

Έτος	Προϊστορικές έρευνες
1895-1909	Ο Χ. Τσουντας συνεχίζει τις ανασκαφές στις Μυκήνες
1900	Έναρξη των ανασκαφών του Άρθουρ Έβανς στην Κνωσό που κράτησαν μέχρι το 1931.
1900-1905	Οι πρώτες δημοσιεύσεις του Έβανς για την Κνωσό στο περιοδικό της Βρετανικής Σχολής (<i>Annual of the British School at Athens</i>)
1900-1908	Ανασκαφές στη Φαιστό και την Αγία Τριάδα από τους Federico Halbherr και Luigi Pernier οι οποίοι και πρωταγωνιστούν στην επίσημη ίδρυση της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών το 1909
1901 – 1905	Ανασκαφή της μινωικής πόλης των Γουρνιών από την Harriet Boyd, μέλος της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα
1902 – 1904	Ανασκαφές Γεωργίου Σωτηριάδη στη νεολιθική Μαγούλα Μπαλωμένου στη Χαιρώνεια Βοιωτίας και στην Ελάτεια
1901 – 1902	Ανασκαφή του νεολιθικού οικισμού στο Σέσκλο της Θεσσαλίας από Χ. Τσουντα..
1902 – 1908	Ανασκαφές στην περιοχή του Παλαικάστρου Κρήτης από τη Βρετανική Σχολή

¹⁹ Ξανθουδίδης 1904.

²⁰ Gazi 2008: 77

1903	Ανασκαφή νεολιθικού οικισμού Διμηνίου από Χ. Τσουντα
1903	Ο Duncan Mackenzie δημοσιεύει στο <i>Journal of Hellenic Studies</i> την κεραμική από την Κνωσό. Το τριμερές σχήμα (πρωτομινωική, μεσομινωική, υστερομινωική) που χρησιμοποιείται και σήμερα εμφανίζεται για πρώτη φορά.
1903 και 1905	Ανασκαφές του Α. Furtwaengler και της Βαυαρικής Ακαδημίας Επιστημών στον Ορχομενό της Βοιωτίας.
1899-1905	Ανασκαφή θολωτών μυκηναϊκών τάφων στη Θεσσαλία από τους Χ. Τσουντα, Βαλέριο Στάη και Κων/νο Κουρουνιώτη
1904	Δημοσίευση των ανασκαφών του 1896 – 1899 της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής στη Φυλακωπή της Μήλου από τον T. D. Atkinson και άλλους
1907	Δημοσίευση από τον Γερμανό H. Bulle των ευρημάτων του πρωτοελλαδικού Ορχομενού Βοιωτίας
1908	Χ. Τσουντα «Αι προϊστορικοί ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου» (δημοσίευση των ευρημάτων από τις δυο θεσσαλικές θέσεις)
1908-1910	Ανασκαφές προϊστορικών οικισμών στη Θεσσαλία από τους Α. Wace και W. Thompson

Πίνακας : Η προϊστορική έρευνα στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα με τις κυριότερες ανασκαφές και δημοσιεύσεις

Στα τέλη της δεκαετίας οι πολιτικές αλλαγές είναι ραγδαίες και τα πολιτικά πεπραγμένα επηρέαζαν τα αρχαιολογικά με καθοριστικό τρόπο. Η βίαιη, σχεδόν, αποπομπή του Π. Καββαδία από τη θέση του γραμματέα της Αρχαιολογικής Εταιρείας - μετά το κίνημα στο Γουδί²¹, το 1909, και τις γενικότερες κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που αυτό επέφερε - αφού είχε ταυτιστεί με την ανάμιξη της βασιλικής οικογένειας σ' αυτήν, εκφράζει με χαρακτηριστικό τρόπο τα νέα δεδομένα

Στην επόμενη δεκαετία 1912 – 1922, άλλωστε, η Μεγάλη Ιδέα δείχνει το διπλό της πρόσωπο σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια. Ο «θρίαμβος» και η «καταστροφή» ήρθαν σχεδόν μαζί. Από ελληνικής πλευράς δεν περίσσευε και πολύς χρόνος, μέσα στη δίνη των Βαλκανικών και του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, για κάθε είδους αρχαιολογικές «περιπέτειες» και πολύ περισσότερο για προϊστορικές. Ο Χ. Τσουντας, άλλωστε, ήδη από το 1904, μετά την εκλογή του στο Πανεπιστήμιο, ασχολήθηκε

²¹ Βλ. ιστοσελίδα Αρχαιολογικής Εταιρείας <http://www.archetai.gr/media/PDF/4/39.pdf>, για την πρώτη γραμματεία του Παναγιώτη Καββαδία από το 1895 μέχρι το 1909 και το τι υποστηρίζεται για τον τρόπο με τον οποίο βρέθηκε ο τελευταίος στη συγκεκριμένη θέση.

αποκλειστικά με τη διδασκαλία και περιόρισε τις ανασκαφές, αφού πρώτα προχώρησε στην περίφημη δημοσίευση του Διμηνιού και του Σέσκλου (βλ. Πίνακα), όπου αναγνώρισε τις προδρομικές μορφές των μυκηναϊκών ακροπόλεων συνεχίζοντας την πιστοποίηση της συνέχειας του πολιτισμού στο χώρο και στο χρόνο²². Τα εσωτερικά πολιτικά πάθη και οι οξείες αντιθέσεις αποτυπώνονται και στα αρχαιολογικά πράγματα της χώρας, αρκεί κανείς να λάβει υπόψη του, για παράδειγμα, τους πολιτικούς, στη βάση τους, ελιγμούς, ανάμεσα στους βενιζελικούς και τους αντιβενιζελικούς οπαδούς, του Π. Καββαδία κατά τη διάρκεια της δεύτερης γραμματείας του στην Αρχαιολογική Εταιρεία (1912-1920)²³.

Παραταύτα η δραστηριότητα των ξένων αρχαιολόγων και κυρίως των Αμερικανών και Άγγλων μετά και την τελική προσχώρηση της Ελλάδας στο πλευρό τους στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συνεχίζεται και εμφανίζονται εμβληματικά, συνθετικά ξενόγλωσσα έργα για την ελληνική προϊστορία. Οι Α. Wace και G. Thompson επιχειρούν τη σύνοψη της προϊστορικής Θεσσαλίας στο γνωστό *Prehistoric Thessaly* το 1912. Ο Μεγάλος Πόλεμος δεν είχε ακόμα αρχίσει και η επιστημονική συνεργασία όλων, Άγγλων, Ελλήνων και Γερμανών επισημαίνεται στον πρόλογό τους ο οποίος, με βάση και τις υπογραφές στο τέλος του, ολοκληρώθηκε στην οθωμανική ακόμα Θεσσαλονίκη του 1911. Οι δυο σπουδαστές της Βρετανικής Σχολής Αθηνών συμπεριέλαβαν εκεί τόσο τις δικές τους ανασκαφές στη Θεσσαλία κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, όταν «κυνηγούσαν μαγούλες»²⁴ (π.χ. στις θέσεις Ζερέλια. Τζάνη Μαγούλα, Τσαγγλί και Ραχμάνι) όσο και τα αποτελέσματα της έρευνας άλλων αρχαιολόγων.

Ο τρόπος παρουσίασης του υλικού ακολουθεί πρότυπα που ήταν για χρόνια αποδεκτά από το τέλος του 19^{ου} και ύστερα, ενώ διατηρούνται εν πολλοίς ή εν ολίγοις ακόμα και σήμερα σε κάποιες αρχαιολογικές δημοσιεύσεις. Στη δημοσίευση αφού πραγματοποιείται μια σύντομη αναφορά στην ιστορία της έρευνας, ακολουθεί ένα κεφάλαιο που εντάσσει τις προϊστορικές θέσεις στο γεωγραφικό τους περιβάλλον. Η διαπραγμάτευση γίνεται κατά περιοχές με επίκεντρο τα προμυκηναϊκά ευρήματα, ενώ υπάρχει ξεχωριστό κεφάλαιο για τη Μυκηναϊκή εποχή και την Πρώιμη Εποχή του

²² Βλ. Τουλούμης 2009: 11.

²³ Για τη δεύτερη αυτή γραμματεία και τη δράση του Π. Καββαδία μέσα στα πολιτικά συμφραζόμενα της περιόδου βλ. <http://www.archetai.gr/site/content.php?sel=24> (τελευταία επίσκεψη 19/01/2010). Είχε προηγηθεί η σύντομη γραμματεία του Χ. Τσουντα (1910 – 1911), ο οποίος φαίνεται πως υπερκεράστηκε εύκολα από τον Π. Καββαδία που επιζητούσε την επάνοδό του στη θέση του Γραμματέα ύστερα από το κίνημα στο Γουδί το 1909, το οποίο τον είχε οδηγήσει στην έξοδο.

²⁴ Βλ. <http://bsahistory.blogspot.gr/2008/04/maghoula-hunting-in-thessaly.html>

Σιδήρου. Ξεχωριστά κεφάλαια αφιερώνονται στην αρχιτεκτονική και από ένα στις σχέσεις της Βορειοανατολικής Ελλάδας με το Νότο, τη Δύση και την Ανατολή. Τα τρία τελευταία κεφάλαια αφορούν το ένα τη χρονολόγηση, το επόμενο τα ιστορικά συμπεράσματα για την προϊστορία της βορειοανατολικής Ελλάδας, ενώ στο τελευταία κατατίθενται εθνολογικά συμπεράσματα με βάση την ίδια έρευνα. Σε δυο Παραρτήματα στο τέλος του βιβλίου υπάρχουν αναφορές στα προϊστορικά ευρήματα των άλλων βαλκανικών χωρών και στις χημικές αναλύσεις αντίστοιχα ενώ ακολουθεί πίνακας με εικόνες από την κεραμική.

Η κεραμική αποτελεί το κριτήριο περιοδολόγησης για την ιστορική αφήγηση των συγγραφέων²⁵ και μια συγκεκριμένη κατηγορία η “*red on white*” («λευκό επί ερυθρού») προσδιορίζει την αρχαιότερη νεολιθική *Πρώτη Περίοδο*, ενώ στη νεολιθική *Δεύτερη Περίοδο* ανήκουν τόσο οι περίβολοι του Διμηνίου που για τους συγγραφείς είναι οχυρωματικοί όσο και η κεραμική «τύπου Διμηνίου», με γεωμετρικά κοσμήματα και σπείρες η οποία για τους ανασκαφείς συνιστά στοιχείο προβληματισμού για την εγχώρια ή εισαγμένη προέλευσή της. Η *Τρίτη* και η *Τέταρτη* περίοδος χαρακτηρίζονται με όμοιο τρόπο από την παρουσία συγκεκριμένων κατηγοριών κεραμικής, ενώ διερευνάται η παρουσία των μετάλλων.

Τα ιστορικά συμπεράσματα των συγγραφέων συσχετίζουν σαφώς συγκεκριμένες κεραμικές κατηγορίες με συγκεκριμένες πολιτισμικές ομάδες. Η απουσία σημαντικών ποσοτήτων γραπτής κεραμικής στις δυο τελευταίες περιόδους θεωρείται ενδεικτική παρακμής. Το τελικό συμπέρασμα για την παρουσία μιας ομάδας λαών στο βόρειο σύνορο της Μυκηναϊκής Ελλάδας που χαρακτηρίζεται «οπισθοδρομική και βαρβαρική»²⁶, συνδυάζεται με το αρχαίο δύσβατο ή ακόμα και αδιάβατο, δασώδες περιβάλλον μιας περιοχής που δεν παρήγαγε τίποτα από μόνη της και βοηθούσε, μέχρι να καταληφθεί από τους Μυκηναίους, στην απομόνωση του «πολιτισμένου νότου» από τις επιθέσεις των βόρειων «εύρωστων φυλών».

Η «Προϊστορική Θεσσαλία» των Wace και Thompson δημιουργεί ένα ορόσημο για την προϊστορική έρευνα στην Ελλάδα. Λίγο πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο διαμορφώνει τις συνθήκες της επιστημονικής έρευνας που επιβεβαιώνουν την ύπαρξη λαών και εθνικών ομάδων από την προϊστορία. Η έρευνα αυτή, η οποία επικαθορίζεται από τον εξελικτισμό και τον θετικισμό - τους δυο πυλώνες της

²⁵ Wace & Thompson 1912: 240 – 249.

²⁶ “A backward and barbarous group of peoples”, ό.π., σ. 249.

ευρωπαϊκής αρχαιολογίας από το τέλος του 19^{ου} αιώνα²⁷, που καθοδηγούν τα βήματα προς την επικράτηση του μοντερνισμού στον 20^ο αιώνα²⁸ - δημιουργεί πολλές φορές, όπως έδειξε εύστοχα ο Μ. Φωτιάδης στην περίπτωση της αντίστοιχης έρευνας στη Μακεδονία, ένα «φαντασιακό» πλαίσιο που υπακούει στις αναζητήσεις του τότε παρόντος²⁹. Οι ερμηνείες της πολιτισμικής αλλαγής μέσα από μετακινήσεις λαών, αξιοποίηση φυσικών δρόμων και διαδρόμων, και τελικά μέσα από καταστροφές προμήνυε και καθιστούσε φυσιολογικό αυτό που ερχόταν: τον «Μεγάλο» Πόλεμο.

²⁷ Βλ. Diaz-Andreu 2007: 369-397

²⁸ Βλ. Kotsakis 2008: 177.

²⁹ Βλ. Fotiadis 2001.

Βιβλιογραφία

- Αλεξανδρή, Ο. 2008. «Το πρώτο διεθνές αρχαιολογικό συνέδριο στην Ελλάδα» στο ...*Ανέφερα εγγράφως*. *Θησαυροί του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας*, Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, Αθήνα, σσ 47-49.
- Bourdieu, P. 2005. *Για την Επιστήμη και τις κοινωνικές χρήσεις της*. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. Αθήνα. Πολύτροπον.
- D' Agata, A. L. 1994. "Sigmund Freud and Aegean Archaeology. Mycenaean and Cypriote Material from his Collection of Antiquities". *Studi Micenei ed Aegeo-Anatolici*. Roma. Fasc. XXXIV: 7-42.
- Diaz-Andreou, M. 2007. *A World History of Nineteenth-Century Archaeology: Nationalism, Colonialism, and the Past*. Oxford University Press.
- Dijk van, A. T. 2001. «Critical Discourse Analysis» στο D. Tannen, D. Schiffrin, & H. Hamilton (Eds.), *Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell. 352-371
- Fotiadis, M. 2001. "Imagining Macedonia in Prehistory, ca 1900-1930" *Journal of Mediterranean Archaeology* 14.2: 115-135
- Gazi, A. 2008. 'Artfully classified' and 'appropriately placed': notes on the display of antiquities in early twentieth-century Greece" στο D. Damaskos & D. Plantzos (επιμ.), *A Singular Antiquity. Archaeology and Hellenic Identity in 20th c. Greece*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα: 67-82.
- Hobsbawm, E. 1999. *Η Εποχή των Άκρων: Ο σύντομος εικοστός αιώνας 1914-1991*. Αθήνα. Θεμέλιο.
- Kabbadias, P. 1904. "Prehistoric Archaeology in Greece. Being a Paper Read Before the Anthropological Section of the British Association" *Man*, Vol. 4, 177-179.
- Κωτσάκης, Κ. 1986. «Σύγχρονη Αρχαιολογία: ρεύματα και κατευθύνσεις». *Αρχαιολογία* 20:
- Kotsakis, K. 2008. "Paths to Modernity: Dimitrios R. Theocharis and post-war Greek prehistory" στο D. Damaskos & D. Plantzos (επιμ.), *A Singular Antiquity. Archaeology and Hellenic Identity in 20th c. Greece*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα: 175-183.
- Παναγιωτόπουλος, Β. (επιμ.) 2003. *Ιστορία Νέου Ελληνισμού*, Τόμος 5^{ος} και Τόμος 6^{ος}, Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Schnapp, J. Shanks, M. & M. Tiews 2004. "Archaeology, Modernism, Modernity Editors' introduction to "Archaeologies of the Modern," *MODERNISM /*

Κοσμάς Τουλούμης, *Στιγμιότυπα προϊστορικής αρχαιολογίας στην Ελλάδα των αρχών του 20^{ου} αιώνα, Προ-ιστορήματα 6, 2014*

Modernity, 11, 1, 1-16. The Johns Hopkins University Press.

Ξανθουδίδης, Σ. Α. 1904. *Ο Κρητικός Πολιτισμός ήτοι τα εξαγόμενα των εν Κρήτη ανασκαφών*. Εν Αθήναις. Εκ του τυπογραφείου Π.Δ. Σακελλαρίου

Τουλούμης,Κ. 2009. «Επιστροφή στις Μυκήνες», *Προ-ιστορήματα 2*
<http://proistoria.files.wordpress.com/2008/07/ceb5cf80ceb9cf83cf84cf81cebfcf86ceae-cf83cf84ceb9cf82-cebccf85cebaceaecebdceb5cf822.pdf>

2012. «Ο φιλέλληνας και ο ιστορικός: η αναζήτηση του λιθικού αιώνα στα πρώτα χρόνια του νεοελληνικού κράτους». *Προ-ιστορήματα 5*.

<http://proistoria.files.wordpress.com/2008/07/cf84cebfcf85cebbcebfcf8dcebceeb7cf82.pdf>

Trigger, B. 2005. *Μια Ιστορία της Αρχαιολογικής Σκέψης*. Αθήνα. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Wace, A. J. B., and M. S. Thompson. 1912. *Prehistoric Thessaly: being some account of recent excavations and explorations in north-eastern Greece from Lake Kopais to the borders of Macedonia. Cambridge archaeological and ethnological series*. Cambridge: Cambridge University Press.

Χατζιωσήφ, Χ. (επιμ.) 1999. *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, Τόμος Α', Αθήνα. Βιβλίοραμα.